

(373-386) rad je Jean-Louisa Flandrina, koji se prilikom pisanja služio crkvenim dokumentima. Autor iznosi stavove teologa o braku i bračnim odnosima tijekom različitih povijesnih razdoblja te time želi upozoriti na promjene njihovih razmišljanja. Navodi se i objašnjava pojam bračnoga duga, ali i sodomije, koja se najstrože kažnjavala. Posljednji rad vezan uz temu povijesti seksualnosti djelo je Alexandra Maxwella, a nosi naziv *Nacionalna endogamija i dvostruki standardi: seksualnost i nacionalizam u istočnoj središnjoj Europi tijekom 19. stoljeća* (387-410). Autor naglašava da su domoljubi na području Istočne Europe u 19. stoljeću isticali važnost sklapanja braka, a nacionalnost se kod žena mogla izgubiti i dobiti, ovisno o njezinu odabiru partnera. U radu se preko primjera pjesama iz toga razdoblja objašnjavaju stavovi o nacionalnim endogamijama. Problematiziraju se pitanja sklapanja braka pripadnika različitih vjera, a autor daje i primjer sklapanja braka u bosanskim pjesmama, gdje žena preuzima vjeru i nacionalnost svojega muža. Valja istaknuti da se u 19. stoljeću uvelike gajila seksualnost te se ona smatrala jednim oblikom nacionalizma, jer su se stranci smatrali etnički i seksualno nepoželjni.

Rubrika *In memoriam* sadržava tri nekrologa: *Dragiši Joviću (1937.-2023.)* (411-415), *Mili Konjeviću (1933.-2023.)* (417-420) i *Miroslavu Bertoši (1938.-2023.)* (421-423).

Stanko Andrić autor je prvoga dijela rubrike *Kronika* (425-427), gdje donosi vijest o dodjeli nagrada Hrvatskoga nacionalnog odbora za povijesne znanosti i Društva za hrvatsku povjesnicu u sklopu Festivala povijesti KlioFest. Nagradu „Vjekoslav Klaić” za popularizaciju povijesne znanosti dobila je dr. sc. Ana Rajković Pejić, znanstvenica slavonskobrodske Podružnice Hrvatskoga instituta za povijest, za izložbe u povodu 100 godina tvornice „Đuro Đaković”.

Drugi dio *Kronike* (428-430), čija je autoric Marija Karbić, odnosi se na dobitnike

Nagrade za najbolji rad mladih povjesničara iz povijesti Slavonije, Srijema i Baranje. Nagrade su dodijeljene Maji Perić, Moniki Bereš i Mariji Lendarić.

Završna rubrika ovoga broja naslovljena je *Prikazi i osvrti* (431-465), a obuhvaća deset znanstvenih prikaza i osvrtā, domaćih i stranih autora, na znanstvene publikacije, ali i znanstvene skupove. U skladu s tim, kao u prijašnjim brojevima ovoga časopisa, i u ovome se uočava neprekinuta tradicija u mnogim aspektima povijesnih istraživanja, što uvelike doprinosi znanstvenim novitetima područja Slavonije, Baranje i Srijema.

Marija Kanižaj

Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru, sv. 65 (2023), 435 stranica

Novi, 65. broj časopisa *Radovi za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru* izašao je krajem 2023. godine. Sadržava deset izvornih znanstvenih članaka, jedan pregledni rad i jedno prethodno priopćenje, a u rubrici *Osvrti i prikazi* objavljeno je šest radova.

Prvi u nizu je izvorni znanstveni članak *Nalaz ranokršćanske freske s prikazom Dobrog pastira u zadarskom Varošu* (1-32). Autori Domagoj Maurin i Nenad Cambi analiziraju fresku pronađenu tijekom arheoloških istraživanja 2020. u Zadru. Freska se nalazi u stambenoj zgradi u zadarskom Varošu, a sačuvan je samo donji dio prikaza. Komparativnom, stilističkom i ikonografskom analizom autori donose argumente zašto bi freska bila prikaz Dobroga pastira, za što kao ključan dokaz navode tragove haljine na desnoj nozi iznad koljena, koji sugeriraju tuniku, te prisutnost visokih gamaša, koje se povezuju sa stopalima vjerojatno obuvenim u sandale. Uz to autori donose tijek i rezultate istraživanja, a fresku, koju datiraju na kraj

3. ili početak 4. stoljeća, obilježavaju kao jedinstveni arheološki nalaz koji pokazuje vrlo rano prihvaćanje kršćanstva u Jaderu.

Srednjovjekovni lokalitet Babin grad na rijeci Krupi kod Obrovca (33-51) izvorni je znanstveni članak Šime Vrkića i Sare Igljić. U radu je opisano arheološko nalazište Babin grad, smješteno uz rijeku Krupu kraj Obrovca. Nalazi se u strmom i izoliranom kanjonu te sadržava ostatke utvrđenoga naselja iz kasnoga srednjeg vijeka. Osnivanje se povezuje s događajima nakon mongolske invazije 1242., a trajno napuštanje s razdobljem nakon osmanskih osvajanja u drugoj polovini 16. stoljeća. Otkriveni su i različiti artefakti, uključujući fragmente keramike, koji pružaju uvid u materijalnu kulturu naselja, a katalog u kojem su oni najvažniji nalazi se u prilogu rada. Članak pruža vrijedne uvide u povijesni i arheološki značaj gotovo nepoznatoga srednjovjekovnog nalazišta.

Izvorni znanstveni članak koji potpisuju Tomislav Popić i Ante Bećir, *Vrijeme i okolnosti nastanka zapisnika papinske istrage u Trogiru 1319. godine (53-103)*, daje detaljan uvid u političke događaje u Trogiru na temelju zapisnika papinske istrage iz lipnja 1319. Cilj istrage bio je ispitati okolnosti rušenja franjevačkoga samostana u Trogiru 1315. te pružiti rješenje za reorganizaciju redovničkih zajednica u gradu, pritom osiguravajući prostor za franjevce. S ciljem rekonstrukcije političke stvarnosti i dinamike toga razdoblja, autori analiziraju fragmente zapisnika papinske istrage u kojima se dotiče i tema tiranije potestata Mateja Zorijeva. Autori kao prilog donose i transkripciju nekoliko dokumenata bitnih za shvaćanje samoga članka, uključujući fragmente zapisnika.

Marijan Premović u izvornom znanstvenom članku *Žene dinastije Balšić u Dubrovniku u kasnom srednjem vijeku (105-138)* analizira prisutnost žena iz zetske dinastije Balšić u Dubrovniku koristeći arhivsku građu iz Državnoga arhiva u Dubrovniku i relevantne

historiografske izvore. Radi konteksta, pružaju se opće informacije o Balšićima i njihovom odnosu prema Dubrovniku, ali i obratno. Glavna tema istraživanja je učestalost boravka supružnica i kćeri zetskih gospodara Balšića u Gradu (supruga Đurđa I.: Teodora, supruga Balše II.: Komnina, supruga Đurđa II.: Jelena, kćeri Đurđa I.: Evdokija i Goslava te kći Balše II.: Ruđina). Dubrovački čelnici shvatili su važnost uključivanja žena iz dinastije Balšić u političke i trgovačke aktivnosti. Darivanje i ceremonijalni protokol prilikom njihovih posjeta bili su važan aspekt vanjske politike Dubrovnika te su služili održavanju dobrih odnosa i ostvarivanju strateških ciljeva.

Sljedeći je u nizu izvorni znanstveni članak Valentine Šošarić *Diplomatske emocije – primjer kasnosrednjovjekovnog Dubrovnika (141-172)*. Autorica analizom pisama, ugovora, diplomatskih spisa i ostalih izvora otkriva praktične posljedice emocija poput ljubavi, sreće, straha i frustracije u diplomatskim praksama kasnosrednjovjekovnoga Dubrovnika. Diplomatski odnosi bili su pod utjecajem osobnih interesa i promjenjivih savezništava, oblikujući sociopolitičku stvarnost toga vremena. Također istražuje teorijske okvire prijateljstva u diplomatskom diskursu i emocionalnu dinamiku u diplomatskim interakcijama. Vanjski čimbenici utjecali su na emocionalne izraze u diplomaciji, ističući složenost emocionalne inteligencije u diplomatskim pregovorima.

Knjižica zemljoposjeda zadarskoga kanonika Martina Mladošića u selu Miljacka kod Zemunika iz 1494. godine (175-207), izvorni znanstveni članak Zdenka Dundovića, donosi analizu nedavno pronađene knjižice zemljoposjeda zadarskoga kanonika Martina Mladošića, koju nam u prijepisu donosi u prilogu. Nakon predstavljanja samoga kanonika Mladošića autor daje opise njegova posjeda. Osim toga, istraživanje se bavi srednjovjekovnim selom Miljacka, pružajući uvid u njegove granice sa susjednim

područjima. Rad osvjetljava povijesno značenje vlasništva nad zemljištem i agrarnih praksi prisutnih tijekom 15. stoljeća, a sama knjižica vrijedan je izvor za razumijevanje društveno-ekonomskoga pejzaža toga vremena.

Pregledni rad *Fragmenti o srednjovjekovnome fenomenu glagoljaškog pjevanja* (209-229) Hane Breko Kustura pruža sveobuhvatan pregled suvremenih spoznaja o glagoljaškom pjevanju koje su aktualne u hrvatskoj glazbenoj historiografiji. Autorica daje primjere u kojima se glagoljsko pjevanje preklapa s gregorijanskim latinskim pjevanjem te obrađuje najstarije zapise glagoljskoga pjevanja u Hrvatskoj i karakteristike njihove notacije. Istražuje glagoljsko pjevanje kao srednjovjekovni fenomen hrvatske crkvene glazbe uspoređujući ga s obredima Rimokatoličke crkve te jedinstvenim hrvatskim glazbenim izričajem, uzimajući u obzir i specifične karakteristike glazbene tradicije različitih geografskih područja na kojima je ta tradicija postojala.

Cihan Yemişçi autor je izvornoga znanstvenog članka *Legislation applied to Ottoman subjects in Dubrovnik Republic in the classical period* (233-268). Ovaj rad, temeljen na izvorima iz osmanskoga i dubrovačkoga državnog arhiva, opisuje trgovačke odnose Osmanskoga Carstva i Dubrovačke Republike te ulogu koju su osmanski trgovci imali u Dubrovniku tijekom 16. i 17. stoljeća. Trgovci su se suočavali s pravnim izazovima zbog vlasti koje nisu izručivale bjegunce. Dubrovačka katolička pristranost utjecala je na trgovačke odnose, a nedostatak jasnih postupaka izručenja u ugovorima otežao je rješavanje pravnih problema. Emin, jedini osmanski službenik u Dubrovniku, bio je zadužen za carinske i konzularne poslove osmanskih podanika, ali dokumentacija ove teme je nepotpuna, a službeni dokumenti još uvijek nisu potpuno klasificirani, što ograničava detaljno proučavanje odnosa između Republike i Osmanskoga Carstva.

Lovorka Čoralić u izvornom znanstvenom članku *Kotorani u mletačkim prekojadranskim konjaničkim postrojbama u 18. stoljeću* (271-294) produbljuje razumijevanje uloge Kotora u mletačkoj vojnoj povijesti 18. stoljeća, posebno u kontekstu sudjelovanja njegovih stanovnika u konjaničkim jedinicama Mletačke Republike. Fokusirajući se na pojedince kao što su Franjo Buća i Tripun Gregorina te pojedini članovi obitelji Paskvali, istražuje njihovu ulogu, trajanje službe te fizičke karakteristike vojnika iz Kotora u mletačkim konjaničkim i pješačkim jedinicama. U prilogu donosi i popis svih dosad istraženih kotorskih konjanika u mletačkim prekomorskim kopnenim postrojbama u 18. stoljeću. Analiza imena i pojedinosti kotorskih konjanika pruža uvid u njihovu prisutnost i ulogu u mletačkoj vojnoj povijesti.

Bojan Goja u izvornom znanstvenom članku *Kipar Giovanni Depaul iz Trsta i bista Paška Bakmaza na Gradskom groblju u Zadru* (297-316) analizira bistu Paška Bakmaza, bogatoga trgovca, dobrotvora i vlasnika zemljišta iz Zadra, koju je izradio kipar Giovanni Depaul iz Trsta. Paško Bakmaz pokopan je u obiteljskoj kapeli na Gradskom groblju u Zadru. Autor analizira Depaulov umjetnički izraz na bisti Bakmaza, a istražuje i povijesni kontekst Gradskoga groblja u Zadru. Bakmazov spomenik, zajedno s drugim umjetničkim i arhitektonskim elementima groblja, reflektira kulturnu i povijesnu važnost Zadra tijekom 19. stoljeća.

Sudovi za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj – tisak i propaganda o sudovima 1945. godine (319-351) prethodno je priopćenje koje potpisuje Martina Grahek Ravančić. Na temelju tiskovina autorica analizira ulogu medijske propagande Komunističke partije Jugoslavije u poslijeratnoj 1945. godini te prikazuje nastanak sudova za nacionalnu čast Hrvata i Srba u Hrvatskoj. Sudski postupci odvijali su se brzo i javno, s teškim kaznama, uključujući gubitak građanskih prava, prisilni rad i

oduzimanje imovine. Komunistička stran-ka aktivno je objavljivala te postupke u no-vinama s ciljem propagande, naglašavajući kazne umjesto pravnoga postupka. Cilj suda bio je zaštititi nacionalnu čast strogim ka-znama, odražavajući osjećaje poratne prav-de i obračun zbog suradnje s okupatorom.

Blanka Matković autorica je izvornoga znanstvenog članka *Poslijeratni protukomu-nistički otpor: djelovanje „bande” duvanjskog križara Mirka Kapulice na prostoru Cetinske krajine kroz arhiv opunomoćstva UDB-e za kotar Sinj* (355-402), u kojem daje detaljni uvid u aktivnosti pokreta križara u Dal-maciji, posebice Cetinskoj krajini, između 1946. i 1950., koje je predvodio Mirko Ka-pulica. Također istražuje političku situaciju u Dalmaciji nakon Drugoga svjetskog rata, ističući represiju, otpor i složene dinamike

toga razdoblja. Rad se uglavnom temelji na dokumentaciji UDBA-e o Kapulici i njego-vim suradnicima koja se čuva u fondu Se-kretarijata za unutrašnje poslove u Držav-nom arhivu u Splitu.

U posljednjoj rubrici, *Osvrti i prikazi* (405-435), nalazi se šest radova u kojima autori daju prikaze i recenzije novijih izdanja hr-vatske historiografije: triju znanstvenih monografija, dvaju zbornika radova i jedne zbirke izvorne građe.

Poput svih prijašnjih, i ovaj broj *Radova Za-voda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* uspješno služi kao platforma za objavljivanje znanstvenih istraživanja iz područja povije-snih znanosti Dalmacije i širega jadranskog primorja.

Iva Mihekovec